

АДАптиРАНИ УЧЕБНИ ПРОГРАМИ ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА ЗА V – XII КЛАС ЗА ОБУЧЕНИЕ НА ДЕЦАТА НА БЪЛГАРСКИ ГРАЖДАНИ В ЧУЖБИНА

1. Учебните програми са адаптирани така, че обучението по тях да осигури основно изпълнението на Държавните образователни изисквания за учебно съдържание, отнасящи се до българската литература и до усвояването на български език.
2. Адаптираният вариант на учебните програми е разработен за седмичен хорариум от 1 час за литературно обучение (за прогимназиалния и за гимназиалния етап) и за седмичен хорариум от 2 часа по български език за прогимназиалния етап, а в гимназиалния етап – 1 час седмичен хорариум. Коего означава, че адаптацията е направена без оглед на други параметри като например специфични потребности на конкретните потребители, локални условия на обучителния процес и под. **Обучението по адаптирания вариант е най-подходящо за деца, които ще продължат обучението си в България и/или ще полагат държавен зрелостен изпит по български език и литература.**
3. Адаптираните учебни програми са разработени в съответствие с рамковите изисквания на Министерството на образованието, младежта и науката.
4. Адаптираните учебни програми по литература включват приложение – тематично разпределение, но не само на часовете за нови знания във всеки клас, а пълно годишно тематично разпределение (за целия годишен хорариум), като към всяка от темите са предложени възможни смислови и образователноцелеви акценти, правещи възможно конструирането на литературнообразователен „сюжет”. Необходимо е да се подчертае, че въпросните **примерни** разпределения, както и тематичните акценти, **нямат задължителен характер, нито пък претенции за изчерпателност** по отношение на литературната проблематика и подсказваните от нея образователни перспективи. Те целят да помогнат на учителите да обезпечат логическата и смисловата свързаност на литературнообразователния процес и адекватно да разпределят в него постигането на очакваните резултати на ниво учебна програма и по теми, както и усвояването на основните нови понятия.

Принципи на адаптиране на учебните програми по литература

1. Максимално обезпечаване на постигането на първата от осемте дефинирани от ЕК като ключови компетентности: **овладяване на комуникативни умения на роден/български език.**

Следването на този принцип води до това, ученето и преподаването на литературата да бъде балансирано между усвояването на българския език в неговите литературни версии и постигането на специфичните за литературното образование резултати.

2. Изучаването на българската литература в максимална степен да съдейства на **приобщаването към българската култура.**

Следването на този принцип управлява подбора на конкретните литературни текстове според тяхната представителност за културната епоха на създаването им.

3. Изучаването на българската литература да подпомага в максимална степен **приобщаването към европейската култура.**

Следването на този принцип води до:

а) подбор, разполагане в образователното пространство и насоки за интерпретация на литературните текстове, осигуряващи баланс между разкриването на националната специфика и на вписаността на българската литература в европейски историкокултурни контексти, т. е. **диалог между културите;**

б) програмно задаване на уравновесено отношение в ученето на литературата между „съобщението” и „кода” (между **какво казва** и **как е направен** текстът), защото съобщенията са необозрими и като брой, и като възможни интерпретации (те са най-сигурният „бастион” на специфичното, на особеното, а също и на идеологическото), докато кодовете, например жанровете, са много по-малко и много по-общи, по-споделени между различните национални култури;

в) програмно задаване на усвояването на различните културни образи на света в тяхната **равнопоставеност**, което означава равна отдалеченост както от националнокултурното самонадценяване (и реципрочното му ценностно снизяване или дори „демонизиране” на „другия”, на различния), така и от националнокултурното самоподценяване (и реципрочната му безкритична идеализация на образа на „другия”/различния); означава националната идентичност да се осъзнава като една-от-многоото идентичности на съвременния човек. Например:

- конкретни национални ценности (възрожденските, да речем) се осмислят като исторически обусловени – динамични във времето, вместо като „непреходни”; насърчаване усилията към критическо осмисляне на предразсъдъчните и националномитологичните образи на „другия-като-враг”, към осмисляне на различieto-като-ценност (пред-полагаме критическото отнасяне – в смисъл на размишляващо вместо безкритично-адаптивно – като едно от най-важните „умения за живот” на съвременните млади хора и намиращо подкрепа в практиките на учене и преподаване в евроатлантическото образователно пространство);

- въвеждане на известен порядък между категории и понятия от етиката и аксиологията и преди всичко – критично отношение към т. нар. „универсални (непреходни, вечни) ценности”, доколкото понятието включва в себе си презумпциите за единичност и за историческа/времева неподвижност и в този смисъл е малко пригодно за ориентация в глобалния (неслучайно не универсалния!) свят: проблемът не е в ценностите сами по себе си, а в тяхното йерархическо подреждане, в ценностните приоритети. А и фиксирането върху „вечните” ценности, отложени в произведенията от други културни епохи (разбирай – върху тези ценности, които нашата култура е интегрирала в себе си) крие опасност от недоглеждане на културната другост на отминалата епоха и оттам – до надценяване и фаворизиране на собствения културен модел като единствено стойностен.

4. Осигуряване на по-плътна **вътрешна интегрираност и кохерентност на учебния предмет** с оглед на по-надеждното обезпечаване на ефективността на ученето на литературата (доколкото то е повече формиране на гъвкави и диференцирани когнитивни структури и конструиране на значения, отколкото „складиране” на изолирани факти).

Следването на този принцип се изразява в усилване на възможностите не само за междупредметни, но и за вътрешнопредметни връзки – както между езика и литературата, така и между отделните митологични, фолклорни, литературни текстове, между фигурите на езика и изграждания в текста „образ на света/човека”... Стремешът е културите, направленията, творбите да не изглеждат само паралелни или следващи едно след друго във времето, но и да „говорят” помежду си, да бъдат въведени в „сюжети”, в „сценарии”/фреймове. Например:

- знания за различните направления в литературата се усвояват не само чрез капсулирани в себе си определителни описания, които не знаят едно за друго, не се четат помежду си, но най-вече чрез съпоставка помежду им: по какво символизъмът (неговият образ на света) се отличава от романтизма, еспресионизъмът – от символизма и под.;

- изучаването на творби от Хр. Смирненски, Гео Милев, А. Далчев, Е. Багряна е фокусирано колкото върху спецификите на индивидуалните творчески „почерци”, толкова и върху проявленията в тях на типичните за следвоенния модернизъм поетологични черти;

- изучаването на литературните текстове разчита на диалозите между тях: „Бай Ганьо” като „пре-прочитащ” „Епопея на забравените”, „На нивата” като „пре-прочит” на „Хаджи Димитър”...

5. Ученето на литературата се обезпечаване не само откъм една метапозиция (чрез метатекстове), но и чрез **литературно писане**, което осигурява непосредствен достъп на учениците до литературата с нейната критическа (подривна спрямо господстващите идеологически редове) функция – до онова, което Ж. Делюз определя като „ставането-друг” на езика. Защото, както знаем от Дерида, литературата е „тази странна институция, която позволява да се каже всичко по всякакъв начин” – за разлика от често пъти

идеологически дисциплиниращия образователен дискурс. (И намираме за съвсем не случайно и невинно прекратяването на споменатия достъп в програмите по литература от VI клас нататък – точно от момента, в който се събужда интересът към политиката и към пола. Необходимо е да уточним освен това, че съвсем не става дума за „откриване и насърчаване на писателски таланти”; напротив, идеята е по-скоро „размагьосване” на романтичния мит за творчеството като „дарба и вдъхновение свише”.) Чрез практиките на литературно писане се надяваме литературното образование да осъществява една необходима му вътрешнокритическа функция и да съдейства за реализацията на образователни политики в полза на бъдното време, което принадлежи на днешните ученици.

Принципи на адаптиране на учебните програми по български език

Целите на обучението по български език не се различават от тези за българските училища – усъвършенстване на комуникативната компетентност на учениците, овладяване на правоговорните и правописните норми на книжовната форма на българския език в определена степен. Владееенето на книжовната форма на родния език в цялото му стилистично многообразие е предпоставка за успешно усвояване на знания във всички научни области и наред с това е важен фактор за гражданското възпитание и за социалната реализация на младите хора. В обучението по български език се формира и теоретичната основа, която подпомага обвладяването на други езици.

С оглед на намаления хорариум за училищата в чужбина е естествено адаптирането на учебната програма за конкретния клас да се изразява предимно в съкращаване на теми и научни понятия. Съкращаването е подчинено на няколко основни принципа. На първо място, целта на адаптацията е да осигури възможност след всеки клас ученикът да продължи образованието си и в следващия клас на училище в България. По тази причина основните понятия са предвидени в същия клас, в който се намират в утвърдените учебни програми по български език за училищата в България. Запазени са всички основни нови понятия, които са универсални по своя характер и с които учениците в много голяма степен на вероятност се срещат и когато изучават други езици. Тези понятия имат и практическо значение при усвояването на умения за създаване и за редактиране на текстове. Съкратените термини се отнасят до проблематика, която е от интерес преди всичко за занимаващите се с лингвистика на теоретично равнище (например съчинителни и подчинителни връзки в простото изречение) и която няма пряко отношение към усвояването на важни правописни и правоговорни умения. Съчинителното свързване в простото изречение има такова отношение и то присъства в програмата чрез темата “еднородни части на изречението”, но изразяването на подчинителни връзки в простото изречение (управление, съласуване, прилагане, предложно свързване) са от интерес по-скоро за специалистите по синтаксис и по сравнително езикознание.

Съкратени са и термини, които в лингвистичните традиции на други страни имат различно, често несходно тълкуване. Това е причината от програмата да отпадне темата “обособени части”. От една страна, с риск да демонстрираме неуважение към българската лингвистична традиция, обособяването не е достатъчно ясно и категорично разграничено като синтактично явление. От друга страна, в езиците с френски тип пунктуация (между които е и английски език) пунктуационното обособяване се мотивира от семантичен принцип (един от термините за такива обособени части е “нерестриктивен модификатор”). Съкратени са и понятия, които в различни лингвистични традиции (понякога дори в една и съща) имат различно значение (например дискурс), които са характерни за отделни школи или които имат съответствия, разпространени поне колкото тях (например номинативна верига).

Накратко, в учебната програма са оставени термини, които може да се намерят във всяка лингвистична енциклопедия. Съответните лингвистични явления може да се изяснят в конкретните учебници без прибегване към специализирана терминология или чрез алтернативни термини.

В учебните програми за задължителноизбираема подготовка в гимназиалния етап са оставени и темите, които са предназначени да създават представа за разнообразието на езиците по света (с оглед на мултикултурното образование), както и темите, които трябва да приучат учениците да откриват често използвани пропагандни стратегии и други недобросъвестни употреби на езика и да реагират критично на тях.